

місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. ст.5

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 09.04.2021 р.)

3. Гринберг Т. Возврат похищенных активов: Руководство по конфискации активов вне уголовного производства. / Теодор Гринберг, Линда Сэмюэль, Вингейт Грант, Ларисса Грей ; Пер. с англ. М.: Альпина Паблишерз, 2010. 356 с.

4. Гловюк І.В. Позовне провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування і «кримінальна спеціальна конфіскація»: питання кореляції. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ім. Ю.С. Червоного, м. Одеса, 16 листоп. 2018 р. Одеса: Фенікс, 2018. С. 16-21.

5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. ст.436

6. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. ст.112.

7. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України від 23.11.2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 50, ст.400

8. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 15.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (дата звернення: 09.04.2021 р.)

ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ В СУДОВИХ ПРОМОВАХ

(на прикладі промови адвоката А. Г. Фатєєва в інтересах релігійної громади УПЦ КП)

Шестакова С.О., кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін та українознавства
Сумського національного аграрного університету
(Україна)

Сформовані риторичні навички в усі часи визначали можливості впливу на погляди, вчинки, переконання людей. Особливої ваги такі навички та вміння набувають у професійній діяльності юриста: володіння словом, переконлива аргументація, образне мовлення мають важливе значення для успішного вирішення професійних завдань. З огляду на це саме від ступеня володіння юристом мовою, словом залежить і ефективність ведення різного роду судових процесів.

Доречність використання образних засобів у судових промовах досліджували українські та зарубіжні вчені, зокрема М. С. Алексєєв, Н. В. Землякова, О. В. Климович, А. Ф. Коні, К. А. Коробова, З. В. Макарова,

Л. І. Мацько, В. В. Молдован, І. Ю. Морозов, П. С. Пороховщиков, В. Д. Спасович та інші.

Метою нашої роботи є з'ясування значення засобів виразності мови для ефективності судової промови.

Як відомо, судове красномовство – це не тільки талант, природні здібності, а й насамперед результат засвоєння знань, формування умінь і навичок, які забезпечують підготовку й виголошення аргументованих міркувань, що впливають не тільки на правову свідомість, а й на емоції адресатів промови.

Не викликає заперечень той факт, що судове красномовство спрямоване на з'ясування, доказування й переконання. Останнє досягається двома шляхами: раціональним та емоційним. Вважається, що під час аналізу непрямих доказів використовуються логічні засоби впливу, а якщо фабула справи зрозуміла – емоційно-експресивні засоби впливу. Без сумніву, раціональне є головним у судовій промові, воно досягається шляхом організації матеріалу на основі достовірних фактів, логічних доказів тощо. Емоційність і виразність мовлення підсилюють ефективність виступу: яскраве мовлення викликає інтерес у слухачів, впливає на їх почуття та уяву [1, 69]. Не можна не погодитися з думкою відомого юриста А. Ф. Коні, який справедливо вважав, що "промова, створена з одних тільки міркувань, ... зникає з голів присяжних, як тільки вони пройшли до дорадчої кімнати. Якщо в ній були ефектні картини, цього трапитися не може"[2, 70].

Підтверджують цю тезу і М. С. Алексєєв та З. В. Макарова, стверджуючи, що виразне мовлення містить образні слова, які активізують уяву, внутрішнє бачення й емоційну оцінку зображуваної картини, події, особистості. Необхідність доречного використання образних слів набуває особливого значення, коли в судовій промові досліджуються психологічні питання, під час характеристики мотивів злочину, особистості учасників процесу, причин та мотивів, які сприяли скоєнню злочину [3, 69].

До найважливіших засобів експресивно-емоційного впливу в судовій промові належать тропи й фігури мовлення, зокрема метафора, антитеза, гіпербола, порівняння, іронія, градація тощо. Традиція їх уживання бере свій початок із Давньої Греції. Показовою в цьому плані є праця Цицерона «Про ораторське мистецтво». А. Ф. Коні вказує на праці Цицерона як джерело для підготовки промов і їх виголошення в суді: "...у його ораторських прийомах завжди відчувається насамперед обвинувачувач або захисник. Прекрасний стиліст або діалектик, він однаково мистецьки впадає в пафос, або віддається іронії, або, нарешті, приголомшує супротивника лютими епітетами." [4].

Здійснений нами аналіз судової промови адвоката А. Г. Фатєєва [5] засвідчив вживання автором низки мовних фігур і тропів. З метою впливу на судову аудиторію автор використовують іронію, яка полягає в тому, щоб шляхом глузування досягти об'єктивної оцінки дій судом: *Про які етичні засади може йтися, коли людей похилого віку відправляють на цвинтар, щоб звикли — чи що — до свого місця постійної пропуски?*

Частотними в досліджуваній промові є метафори – особливі мовні звороти, які роблять промову більш наочною, яскравою та ефектною: *здригається навіть небо, догоріла свічка мого життя, проковтнув образу, народилася єдина сльоза,*

підійшла душа, межі шаноби і поваги, посипалися сварки тощо. Унаочнення традиційних образів дозволяє впливати на слухачів, не відволікаючи увагу від фактичного боку справи. Метафора, актуалізуючи непряме значення при вживанні слова, змінює його значенняве сприйняття, що уможлиблює передачу ускладненого, оригінального змісту. Непряме значення сприяє створенню емоційних асоціацій, нових образів, що забезпечують більш глибоке усвідомлення події. З цією ж метою використовують у судовій промові і порівняння: *коли з могили, наче з того світу, чиста, немов гірський кришталь*.

Не менш важливим засобом створення образності й збагачення змісту в судових промовах є епітети, використовувані для характеристики якостей, властивостей предметів. Епітети дозволяють зробити акцент на найбільш важливих якостях описуваного предмета чи явища: *чистого аж прозорого ранку, несхитна брама, блюзнірське розпорядження*. Вживання епітетів детермінує увагу слухачів і моделює необхідний напрям їх емоційного й почуттєвого сприйняття справи, що розглядається.

Висока частотність використання фразеологізмів, висловів народної мудрості також свідчить про їх високий потенціал надання образності судовим промовам. Такі вислови мають узагальнювальний характер і дозволяють у короткій формі акцентувати увагу на найбільш важливих, істотних деталях: *покотилася під укіс, стала під корогви, посіяти розбрат, тяжкий гріх, до самої землі припала*. Вони можуть привносити яскраві й живі риси, а також наближати сказане до реальних умов життя. Таким чином, фразеологізми стають влучними й точними характеристиками ситуації, а образність, що ними створюється, не тільки є умовою реалізації судового красномовства, але й впливає на досягнення основної мети – переконання, залучення уваги за допомогою експресивності, можливостей позитивної або негативної оцінки, вираження схвалення або осуду.

Для того, щоб зберегти інтерес до промови, активізувати увагу слухачів, сприяти живому сприйняттю повідомлення, оратор використовує риторичні питання, які в експресивній формі передають стверджувальну або негативну інформацію. Дискутуючи із процесуальним супротивником, судовий оратор нерідко звертається до риторичних питань, які дозволяють в експресивно-емоційній формі переконливо заперечувати протилежний погляд при звертанні до суду: *Чи воно, бува, не суперечить статті 3, не спрямоване проти прав і свобод громадян; чи сприяє консолідації та розвитку нації згідно зі статтею 11; чи забезпечує владна структура, що є її обов'язком, права і свободи людини; чи утверджує їх, чи дотримано в розпорядженні принцип верховенства права (ст. 8); чи можна на цвинтарі православної громаді задовольняти релігійні потреби і справляти релігійні обряди, окрім похоронних, і поширювати нашу віру (стаття 35) тощо?*

Спостерігається в досліджуваній промові і використання автором прийому градації. Під останнім розуміють поступове підсилення враження, яке досягається шляхом поступового застосування однотипних слів чи синонімів так, що кожне наступне слово підсилює значення попереднього. Кожне повторення покращує розуміння слухачами сутності питання і підсилює враження від сказаного оратором: *Посипалися сварки, взаємні образи, звинувачення, навіть штовханина*.

Таким чином, наявність у тексті засобів мовної виразності посилює ефективність виступу: яскрава промова викликає інтерес у слухачів, підтримує увагу до предмета промови, впливає як на розум, так і на почуття, уяву слухачів. Саме використання тропів і мовних фігур дозволяє оратору висловити емоційно-вольове ставлення до предмета промови і вплинути на емоції присяжних засідателів і слухачів.

Література:

1. Е.А.Коробова Методы речевого воздействия в судебной речи . *Общее и сравнительно-историческое языкознание*. С. 67 – 74. URL: https://psyjournals.ru/files/33093/philology_2010_2_Korobova.pdf (дата звернення: 01.04.2021)
2. Кони А.Ф. Собрание сочинений : в 8 т. Т. 3. Судебные речи. Москва, 1967. 535с. URL: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/K/KONI_Anatoliy_Fedorovich/_Koni_A.F..html (дата звернення: 01.04.2021)
3. Алексеев Н.С., Макарова З.В. Ораторское искусство в суде. Ленинград, 1985. 175 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1442908/> (дата звернення: 01.04.2021)
4. Кони А.Ф. Избранные труды и речи. Тула, 2000. 550 с. URL: http://flexp.com.ua/data/blog_dwnl/Koni_A.F._Izbrannye_trudy_i_rechii.pdf (дата звернення: 01.04.2021)
5. Судові промови адвокатів України / Редкол.: В. В. Медведчук (голова) та інші. Київ, 2000. Кн. 1. 216 с. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Zbirka/Sudovi_promovy_advokativ_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=5q9do7m2gl4rrlgerdmm9vdlu2 (дата звернення: 01.04.2021)

ВИКОРИСТАННЯ ВИСНОВКІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Шульженко А.В., старший викладач кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету
(Україна)

Використання судових експертиз є однією із важливих складових у процесі доказування під час кримінального провадження. Під використанням розуміється практичне та логічне оперування фактичними даними, встановленими експертним дослідженням, та висновком експерта в цілому з метою вирішення тактичних завдань розслідування і доказування у кримінальному провадженні [1, 233].

Типові ситуаційні питання щодо такого використання пов'язані із особливостями криміналістичного призначення експертиз і наведені у кожному із розділів криміналістичної техніки (дактилоскопії, трасології тощо) [2, 376].

Використання висновків експерта поділяється на криміналістичне і процесуальне.